

Konferencijos

„Migracija ir kultūra“

2001 m. gruodžio 17 d. Lietuvos istorijos institute vyko tarptautinė tarpdisciplininė mokslinė konferencija „Migracija ir kultūra“. Konferencijos organizacinį komitetą sudarė Irena Regina Merkienė (pirmininkė), Vida Savoniakaitė, Rasa Paukštytė-Šaknienė ir Žilvytis Šaknys (nariai). Tai pranešėjų skaičiumi bene didžiausia Lietuvos istorijos instituto etnologų surengta konferencija. Kadangi ji truko tik vieną dieną, buvo suformuotos keturios sekcijos ir į konferencijos darbą įsitraukė visi Etnologijos skyriaus bendradarbiai, Ūkio skyriaus darbuotojai, administracija ir svečiai, tačiau, be abejojimo, pagrindiniai rūpesčiai gulė ant energingosios I. R. Merkienės pečių. Nepaisant pranešėjų gausos, tarpdisciplininio konferencijos pobūdžio, nuomonių ir požiūrių įvairovės, konferencijos darbas vyko konstruktyviai. Tai liudija pranešimų pagrindu suformuotas leidinys „Migracija ir kultūra“, parengtas išleisti.

Konferenciją atidarė Lietuvos istorijos instituto direktoriaus pavaduotojas Darius Staliūnas. Pasveikinus svečius, pranešimą „Migracijos priežastys ir pasekmės: situacijos sociologinė interpretacija“ perskaitė Romualdas Grigas iš Lietuvos filosofijos ir sociologijos instituto, pranešimą „Kultūros reiškinių difuzija: teritoriniai aspektai“ – Lietuvos geografijos instituto atstovas Vidmantas Daugirdas ir „Senujų Euroazijos ir Afrikos etninės muzikos savybių migracija į Šiaurės bei Pietų Ameriką ir jų persipynimas: naujos pramoginės muzikos kryptys“ – Romualdas Apanavičius iš Vytauto Didžiojo universiteto. Po pertraukėlės savo tyrimus pranešime „Apie statinės migracijos fenomeną: klausimo kėlimas (2000 m. etnografinių lauko tyrimų šiaurinėje Vokietijoje du-

menimis)“ pristatė svečias iš Sankt Peterburgo Petro Didžiojo antropologijos ir etnografijos instituto Aleksandras Mylnikovas. Irena Regina Merkienė perskaitė pranešimą „Gyventojų migracijos įtaka etninei kultūrai: reiškinių paralelizmas (Lietuva XX amžiuje)“. Po pertraukos konferencijos dalyviai ir svečiai pasklido po sekcijas.

Sekcijoje „Kultūrų sąveikos“ pranešimą „Lietuvos odininkų patirties ištakos“ skaitė Janina Morkūnienė (Lietuvos istorijos institutas), „Stilinės architektūros apraiškos lietuvių medinėse kopyltėlėse“ – Ilona Burinskaitė, „Jaunimo laisvalaikio kultūros modernėjimo bruožai (paskutinis XX a. dešimtmetis)“ – Egidija Ramanauskaitė, „Languoto ornamento variantų sklaida Lietuvos tekstilėje“ – Inga Nėnienė (visos trys iš Vytauto Didžiojo universiteto), „Nuotakos rūbas Lietuvoje XX amžiuje: realijos ir prasmų migracija“ – Irma Šidiškienė (Lietuvos istorijos institutas), „Estų drabužių pokyčiai XX a. antrojoje pusėje“ – viešnia iš Tartu, Estijos nacionalinio muziejaus, Reet Piiri, „Europos tautų šokių įtaka lietuvių choreografiniam folklorui“ – Giedrė Barkauskaitė (Vytauto Didžiojo universitetas). Pranešimą tema „Bendratautinės europinės etninės muzikos poveikis lietuvių tradicinio kankliavimo repertuarui“ skaitė Vida Palubinskienė (Vilniaus pedagoginis universitetas), „Klaipėdos krašto etninė muzika XX amžiuje: vietinių tradicijų kitimo priežastys“ – Lina Petrošienė ir „Modernizmas lietuvių muzikoje: etninio ir kultūrinio tapatumo ir muzikos madų sąveika“ – Virginija Apanavičienė (Lietuvos muzikos akademija).

Sekcijoje „Gyventojų migracija, integracija ir lokalinis tapatumas“ Algimantas

Katilius iš Lietuvos istorijos instituto perskaitė pranešimą „Seinų kunigų seminarijos klierikų kontingentas: socialinė ir geografinė kilmė“, Irena Stonkuvienė iš Vilniaus universiteto – „Bažnyčios ir mokyklos įtaka vaikų ugdymui lietuvių valstiečių šeimoje XX a. pirmojoje pusėje“, Regina Laukaitytė (Lietuvos istorijos institutas) – „Stačiatikių integravimasis į Lietuvos Respublikos gyvenimą (1918–1940 m.)“. Po pietų pertraukos pranešimus šioje sekcijoje skaitė Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atstovas Vladimiras Gražulis („Prieglobstis Lietuvoje – naujas reiškinys valstybės gyvenime (socialinės integracijos proceso valdymo aspektas)“), viešnia iš Latvijos universiteto Latvijos istorijos instituto Lilita Vanaga („Migracija ir lokalinė bendruomenė XX amžiuje (mažų kaimo bendruomenių lauko tyrimų duomenimis)“), Lietuvos istorijos instituto atstovai Petras Kalnius („Migracijos įtaka antroponimų kaitai“) ir Vida Savoniakaitė („Išliekantis tautiškas: XX a. pabaigos Latvijos lietuvių tyrimo duomenimis“), Iriša Prieditė iš Latvijos etnografinio buities muziejaus („Latvių emigrantai Brazilijoje“). Negalėjusio atvykti Rusijos etnografijos muziejaus atstovo iš Peterburgo pranešimas „Pečioros aukštupio ir vidurupio komių lokalinės grupės: kalbinės, istorinės kultūrinės ir konfesinės saviidentifikacijos problema“ buvo perskaitytas.

Dar vienos sekcijos „Kultūros elementų migracija“ darbas pradėtas Žilvyčio Šaknio (Lietuvos istorijos institutas) pranešimu „Jaunimo papročių migravimas laike ir erdvėje: šv. Valentino diena“, Astos Venskienės – „Moteriško stereotipai ir jų pokyčiai (XX a. I pusės Lietuvos spaudos duomenimis)“ ir Rasos Račiūnaitės „Kultūros reiškinų migracija: Tarpukario Kaunas ir jo priemiesčiai“ (abi iš Vytauto Didžiojo universiteto). Po pietų pertraukos pranešimą tema „Piligrimystė kaip migracijos forma“ pristatė Jonas Mardosa (Vilniaus pedagoginis universitetas),

„Tradicinių krikštynų papročių elementų migracija“ – Rasa Paukštytė-Šaknienė (Lietuvos istorijos institutas), „Lietuvių (baltų) ir slavų laidotuvių ritualas: lokalūs bei migruojantys elementai“ – Edita Korzonaitė (Vytauto Didžiojo universitetas), „Antkapinių paminklų įrašai Lietuvoje: struktūra ir kaita XIX–XX amžiuje“ – Vacys Milius (Lietuvos istorijos institutas), „Lietuvių pasakos „Žmogus, supratęs gyvulių kalbą“ atitikmenys gretimose kalbose“ – Lina Valiukaitė, taip pat Laima Anglickienė – „Tautosaka apie kitataučius: etninių stereotipų ir siužetų migracija“ (abi iš Vytauto Didžiojo universiteto).

Sekcijoje „Migracija ir kultūros istorija“ pradėta archeologų pranešimais. Pranešimą „Marijos Gimbutienės indoeuropiečių kilmės teorija. Vizijos ir realybė“ perskaitė Algirdas Girininkas, „Gyventojų bei kultūros reiškinų migracijos ir jų įtaka kultūros raidai Lietuvos teritorijoje akmens ir senajame žalvario amžiuje (X–II tūkstantmetis prieš Kristų)“ – Tomas Ostrauskas (abu iš Lietuvos istorijos instituto). Priešpietinių posėdį baigė svečias iš Polocko universiteto Denis Douk pranešimu „Etninės migracijos vieta ir poveikis slavų (krivičių) Padauguvio kultūros susiformavimui“. Popietiniame posėdyje pranešimus perskaitė Gintautas Zabiela (Lietuvos istorijos institutas; „Etninės migracijos Lietuvių Didžiosios kunigaikštystės baltiškoje dalyje viduramžiais“), Rita Regina Trimonienė (Šiaulių universitetas; „Svetimšalių ir svetimtaučių bajorų imigracija į Žemaitiją XVI a. antrojoje – XVII a. pirmojoje pusėje. Imigracijos kultūriniai veiksniai ir įtakos Žemaitijos visuomenei“), Lijana Šatavičiūtė-Natalevičienė (Kultūros ir meno institutas; „Rytietiški ir lietuviški motyvai LDK rištiniuose kilimuose (XVI–XVIII a.)“, Baltarusijos mokslų akademijos menotyros, etnografijos ir folkloro institutui bei Europos humanitariniam universitetui atstovavusi Oksana Kovrik („Baltarusių kilimai – „maliavanki“: etnis meninis savitumas ir regionii-

niai skirtumai“) ir Rūta Guzevičiūtė (Lietuvos istorijos institutas; „Sajanas“). Taip pat buvo perskaitytas iš Minsko negalėjusios atvykti viešnios, Kultūros universiteto Ganos Barvenavos pranešimas „Kultūros stilių nuostatų migracijos įtakos LDK kunigaikščių ir magnatų damoms“.

Po pranešimų maždaug valandą sekcijose vyko diskusijos. Vakare visi konferencijos dalyviai buvo pakviesti prie „apvaliojo stalo“. Čia buvo susumuoti konferencijos rezultatai, patikrintos moks-

linės koncepcijos. Konferencijos svečiai pasidžiaugė šio mokslinio renginio vaisin-gumu, diskutavo apie šiuolaikinių migra-cijos procesų bendraeuropinių tendencijų ir galimų pasekmių. Nors dalyvavo etno-logai, folkloristai, geografs, istorikai, ar-cheologai, sociologai ir kitų disciplinų at-stovai, kalbėję skirtingu moksliniu slengu, rūpestis Europos kultūros paveldo likimo, dabarties ir ateities perspektyvų padėjo suprasti vieniems kitus.

Žilvytis Šaknys

Ketvirtoji Europos socialinių mokslų istorijos konferencija Hagoje

Tarptautinis socialinės istorijos institu-tas, esantis Amsterdame, ketvirtąją Euro-pos socialinių mokslų istorijos konferen-ciją surengė Hagoje 2002 m. vasario 27 – kovo 2 d. Europos socialinių mokslų kon-ferencijų tikslas buvo suburti mokslininkus, socialinių mokslų metodais tiriančius istorinius reiškinius. Šios konferencijos rengiamos kas dvejus metus. Pirmoji vyko Noordwijkerhoute 1996 m., 1998 ir 2000 m. – Amsterdame. 2004 m. tikimasi išplėsti konferencijos rengimo geografiją ir ją surengti ne Olandijoje, bet Berlyne. Konferencija vyko prabanguose Olandijos Kongresų centro rūmuose. Jos metu buvo surengta „Aksant“, „Berg publishers“, „Berghahn books“, „Brill Academic Publishers“, „Cambridge University Press“, „Minnesota Population Center“, NIWI, „The Scholars Choise“ leidyklų naujausių knygų paroda-pardavimas. Konferencija vyko 23 kongreso centro salėse. Pranešimai buvo suskirstyti į 29 kryptis: „Afrika“, „Senovė“, „Azija“, „Kriminalinis teisingumas“, „Kultūra“, „Ekonomika“, „Edukacija ir vaikystė“, „Elitas“, „Etniškumas ir migracija“, „Šei-

ma ir demografija“, „Geografija“, „Valstybė ir politika“, „Sveikata“, „Darbas“, „Lotynų Amerika“, „Viduriniai amžiai“, „Tautos ir nacionalizmas“, „Žodinė istorija“, „Politiniai judėjimai“, „Kokybiniai metodai“, „Religija“, „Kaimas“, „Seksu-alumas“, „Socialinė nelygybė“, „Technologija“, „Teorija“, „Miestas“, „Moteris ir lytis“, „Pasaulio istorija“. Kiekviena kryptis buvo suskirstyta į kelias sekcijas, kai kurios – dar į kelias sesijas. Aš pasirinkau „Kultūros“ kryptį ir sekciją „Tradicija ir kultūros paveldas modernioje visuomenėje“, kuri turėjo susidaryti iš keturių sesijų (įvyko tik trys, nes ketvirtosios pranešėjai neatvyko). Sesijai buvo numatytos dvi darbo valandos. Ne daugiau kaip pusė laiko buvo skiriama pranešimams, visas kitas – diskusijoms. Su daugeliu pranešimų jau buvome susipažinę, nes jų autoriai, konferencijos organizatorių nurodymu, atsiuntė tekstus elektroniniu paštu. Taip pat konferencijos išvakarėse gavau elektroniniu paštu sekcijos pirmininko Johno Hel-slooto žinutę, kad kiekvienas šios sekcijos pirmininkas turės apibūdinti tyrimo, pagal kurį parengtas pranešimas, pobūdį ir motyvuoti, kodėl pasirinkta ši sekcija.

Sesijos „Tradicija ir kultūrinis paveldas modernioje visuomenėje I“ pirmininkas ir koreferentas buvo Johnas Helslootas, atstovaujantis Amsterdame esančiam Meertens instituto Etnologijos skyriui. Pranešimus skaitė Aleksandra Pavisevic (Serbijos mokslo ir meno akademija, Etnografijos institutas, Belgradas, Jugoslavija) – „Vedybos socialinių pokyčių šviesoje Serbijoje“ ir Žilvytis Bernardas Šaknys (Lietuvos istorijos institutas, Etnologijos skyrius) – „Lietuvos kalendorinių švenčių kaita tūkstantmečių sandūroje“.

Aleksandra Pavisevic analizavo vestuvių papročius pokario Serbijoje, aptarė industrializacijos, agrarinės reformos, ateizacijos, feminizmo, seksualinės revoliucijos ir kitų socialinių pokyčių reikšmę vedybų struktūros kaitai. Ji teigė, kad civilinę metrikaciją vėl pakeitė bažnytinė santuoka. Tačiau grįžimas į bažnyčią nevienodas kaime ir mieste.

Žilvyčio Šaknio pranešimas buvo skirtas XX a. jaunimo papročių analizei. Sovietmečiu deformuojamas jaunimo etnis, lokalinis, konfesinis tapatumas atsiskleidė ir jų kalendorinėse šventėse. 1988–1990 m. ir pirmaisiais nepriklausomybės metais buvo akcentuojamas visiškas grįžimas prie tarpukario tradicijų, tačiau po kelerių metų, nykstant iš Rytų perimtomis tradicijoms, greta atgaivintų lietuviškų papročių perimamos iš Vakarų tradicijos. Sparčiai nyksta atgaivintos advento ir gėvėnijos tradicijos, turėjusios didelį poveikį Velykų, Kalėdų papročiams. Formuojasi visiems lietuviams bendros šventės, prarasdamos lokalius savitumus, kartu ir konfesinį turinį. Buvo padaryta išvada, kad pastaraisiais metais susiaurėjęs Lietuvos respublikos gyventojų identitetas vėl plečiamas iki Europos gyventojų ribų.

Diskusijose analizuota kultūros paveldo sąvoka ir jos traktavimas etnologų ir istorikų darbuose. Diskutuota ir dėl Serbijos bei Lietuvos religingumo kaitos panašumo, akcentuojant tam tikras tendencijas pokomunistiniuose kraštuose.

Antrajai sesijai vadovavo ir koreferavo Bulgarijos mokslų akademijos Folkloro institutui atstovavusi Miglena Ivanova, pranešimus skaitė Reinhardas Johleris (Vienos universitetas, Europos etnologijos katedra, Viena) – „Europos sąjunga tradicijos ir kultūros paveldo konstruotoja“ ir Miroslavas Niskanovicus (Serbijos mokslo ir meno akademija, Etnografijos institutas, Belgradas) – „Tradicija ir modernizacija šeimos susiejimuose“.

Reinhardo Johlerio pranešimo išeities taškas – pasaulio parodoje Hanoveryje, Europos paviljone, originaliai pristatyta Austrijos regiono Vorelbergo kultūra. Čia buvo surengta tradicinės ir moderniosios europeizuotos kultūros sintezę atspindinti ekspozicija. Tai pavyzdys, kaip paprasti produktai, kaip, pavyzdžiui, sūris, įvelkami į lokalinės kultūros paveldo rūbą ir pateikiami Europos rinkai. Kultūros paveldas panaudojamas šiuolaikiniams poreikiams ir per turizmą sprendžia ekonomines problemas. Ankstesniesiems etnologams tradicinė kultūra buvo akivaizdi ir pažįstama. Kultūros paveldas buvo suvokiamas kaip esantis stabilus. Praeities etnologai susidurdavo su modernia miestietiška aukštąja interkultūra ir ją traktuodavo kaip opoziciją tradicinei etninei kultūrai. Panašus šio proceso tęsinys pastebimas dabar Eurokultūros sankirtoje su regioninių ir etninių kultūrų įvairove. Pranešėjas nesutiko su tradicijų ir kultūrinio paveldo konstravimu autentiškų kultūros formų lygmenyje, nes jie taip pat kinta laike.

Miroslavas Niskanovicus, remdamasis spauda, lauko tyrimais, nagrinėjo šeimų susiejimus Serbijoje, išskeldamas etninius ir konfesinius tų susirinkimų aspektus. Padiskutavus apie kultūrinio tapatumo paieškų sąjūdį kitose Europos tautų mažose socialinėse bendrijose, grįžta prie kultūros paveldo ir jo europeizacijos problemų.

Trečiajai sesijai vadovavo ir koreferavo Meertens instituto Etnologijos skyriui

atstovavusi Hester Catherine Dibbits. Pranešimus skaitė Nikolajus Voukovas (Vidurio Europos institutas, Istorijos skyrius, Budapeštas) – „Tarp žodinės ir rašytinės informacijos: folkloro reikšmė etniškumo formavimui pagal 1860–1870 Bulgarijos periodinius leidinius“ ir Sasa Nadeljkovic (Belgrado universitetas, Technologijos ir antropologijos skyrius) – „Identiškumas kaip strategija: etniškumas ir nacionalizmas serbų ir juodkalniečių santykiuose“.

Nikolajus Voukovas analizavo bulgarų tautinio atgimimo laikotarpį, kai inteligentija periodinėje spaudoje populiarino etninę kultūrą. Tyrinėtojas atskleidė jos poveikį etninei kultūrai ir nacionaliniam atgimimui. Išvada – tokiu būdu eiliniai bulgarai buvo įtraukti į tautos kūrimo procesą.

Sasa Nadeljkovic analizavo nedidelės Jugoslavijos etninės grupės – juodkalniečių sąveiką su serbais nuo XII a. iki šių dienų. Šios etninės grupės sudarė serbų tautą, tačiau skirtingas istorinis likimas ir saviraiškos būdai padėjo išlikti juodkalniečiams kaip sudėtinei tautos daliai. Kiek padiskutavus dėl minėtos spaudos tiražų ir galimybės į bulgarų tautinio atgimimo procesą įtraukti eilinius bulgarus, pereita prie bendresnių etninių problemų Jugoslavijoje ir kitose Europos šalyse. Organizatoriai dalyviams padėjo už aktyvų dalyvavimą konferencijoje ir pakvietė į penktąją Europos socialinių mokslų istorijos konferenciją Berlyne.

Žilvytis Šaknys

Lietuvos kryždirbystei skirta konferencija

2002 m. kovo 19 d. įvykusią Lietuvos katalikų mokslo akademijos ir Lietuvos nacionalinio muziejaus organizuotą konferenciją „Lietuvių kryždirbystė“ galima vertinti kaip mokslo bendruomenės, besidominčios šiuo etninės kultūros reiškiniu, atsaką į 2001 m. gegužės 18 d. UNESCO patvirtintą Lietuvos kryždirbystės ir jos simbolikos įtraukimą į pasaulinės vertės nematerialaus paveldo šedevrų sąrašą. Konferencijos iniciatorius vyskupas Jonas Boruta SJ išreiškė viltį, kad pasaulinis pripažinimas ir įvertinimas paskatins visuomenę pažvelgti į lietuvių kryždirbystės fenomeną kitame lygmenyje, o ši konferencija taps atspirties tašku telkiant įvairių kryptų tyrinėtojus kartu dirbti.

Dešimtyje konferencijos metu skaitytų pranešimų, kurių autorius sukviėtė Vacys Milius, analizuojant tradicinę ir šiuolaikinę lietuvių kryždirbystę, atskleis-

tas šio daugialypio kultūros reiškinio iš-tirtumas, problematika ir aktualijos. Pranešimų, skirtų tradicinei kryždirbystei, gausa parodė, kad šis kryždirbystės raidos etapas tebedomina daugelio kryptų specialistus, kad jame tebėra daug nepaliestų temos aspektų. Keletas konferencijos pranešimų buvo apie memorialinių paminklų meninę įvairovę, semantiką ir regioninius savitumus. Nemažai dėmesio skirta geležiniams kryžiams ir geležinėms paminklų viršūnėms. Antanas Stravinskas (Lietuvos mokslų akademijos biblioteka) ir Alfredas Širmulis (Vilniaus dailės akademija) gvildeno memorialinių paminklų kilmės klausimus, parodė meninę geležinių kryžių ir paminklų viršūnių įvairovę, apibūdino simbolinį jų puošybos pobūdį, regioninius geležinių kryžių savitumus. Ilonos Burinskaitės (Vytauto Didžiojo universitetas) pranešimas buvo apie negausią

memorialinių paminklų grupę – medines Rytų Lietuvos koplytėles. Buvo paaiškinti šių paminklų architektūros savitumai, jų ištakos, lyginant Rytų Lietuvos koplytėles su analogiškais Lenkijos statiniais. Skaidrės Urbonienės (Lietuvos nacionalinis muziejus) pranešime nagrinėta medinių šventųjų skulptūrų siužetų paplitimas įvairioje aplinkoje statomuose paminkluose. Pranešimo autorę dominantis idėjinis siužeto ir aplinkos ryšys buvo grindžiamas statistiniais duomenimis. Jono Mardosos (Vilniaus pedagoginis universitetas) pranešime analizuota Kryžiaus dienų šventimo krikščioniškoji ir žemdirbiškoji tradicija. Vacys Milius (Lietuvos istorijos institutas) supažindino su XX a. antrojoje pusėje lietuvių išeivių atliktais memorialinių paminklų tyrinėjimais. Inos Orinauskaitės (Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus) pranešime, remiantis archyvine vaizdine medžiaga, pristatyta Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus Liaudies meno skyriuje sukaupia ikonografinė medžiaga kryždirbystės tema.

Šiuolaikinės kryždirbystės perspektyvos, raidos tendencijos ir aktualijos, tradicijos taša ir transformacijos buvo paliesotos Alės Počiulpaitės (Lietuvos liaudies kultūros centras), Mildos Richardson (Bostono universitetas) ir Vytenio Rimkaus (Šiaulių universitetas) pranešimuose. Alė Počiulpaitė daugiau dėmesio skyrė šiuo-

laikinių kryždirbystės raidos tendencijų ir paminklų meninės raiškos formų vertinimui Lietuvoje, o Milda Richardson analizavo kryždirbystės tradicijų tęsimą tarp Jungtinėse Amerikos Valstijose gyvenančių lietuvių, akcentuodama tradicijos išsaugojimo reikšmę ją atnaujinant. Vytenio Rimkaus pranešimas palietė gyvojo kryždirbystės paveldo – Kryžių kalno išlikimo, tvarkymo ir apsaugos problemas.

Konferencijos pranešimai bus paskelbti „Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraščio“ XXI tome.

Konferenciją užbaigė paroda, kurioje buvo pristatyta nedidelė dalis Lietuvos liaudies meno ekspozicijos, demonstruotos 1925 m. Monzoje (Italija) įvykusioje II tarptautinėje dekoratyvinio meno parodoje. Parodai pateiktos memorialinių paminklų nuotraukos iš Adomo Varno kolekcijos, saugomos Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje. Ją pagyvinio medinės šventųjų skulptūrėlės bei geležinės paminklų viršūnės iš to paties muziejaus fondų.

Konferencija „Kryždirbystė Lietuvoje“ ir paroda buvo prasmingi akcentai, sujungę du svarbius Lietuvos etninei kultūrai įvykius: pirmąjį lietuvių kryždirbystės kūrinį pristatymą tarptautiniu mastu 1925 m. Monzoje ir dabartinių kryždirbystės pripažinimą įtraukiant į pasaulinės vertės nematerialaus paveldo šedevrų sąrašą.

Ilona Burinskaitė

„Dabarties kultūra: savimonė ir raiškos formos“

2002 m. balandžio 5 d. Vytauto Didžiojo universitete įvyko konferencija „Dabarties kultūra: savimonė ir raiškos formos“, suorganizuota VDU Humanitarinių mokslų fakulteto Etnologijos ir folkloristikos ty-

rimų centro, VDU Humanitarinių mokslų fakulteto Etnologijos ir folkloristikos katedros ir Šiaulių universiteto Kultūrinės antropologijos centro. Sekcijų ir pranešėjų gausa leidžia tik trumpai apibūdinti atliktą darbą.

Plenariniame posėdyje (pirmininkavo Irena Regina Merkienė ir Romualdas Apanavičius) konferencijos svečius pasveikino Vytauto Didžiojo universiteto mokslo prorektorius Liudvikas Pranevičius. Irena Regina Merkienė (Lietuvos istorijos institutas) perskaitė gausiais empiriniais duomenimis paremtą teorinį pranešimą „Ankstyvieji etninio tapatumo irimo ženklai: vertybinės orientacijos“. Apžvelgdamas pasaulio valstybių etnomuzikologijos tyrimo tendencijas, pranešimą „Etninės muzikos tarpdisciplininiai tyrimai: metodologijos problemos“ perskaitė Romualdas Apanavičius (Vytauto Didžiojo universitetas). Vytenis Rimkus (Šiaulių universitetas) pranešime „Agitacinis menas: raiškos ribos“ aptarė ilgamečių stebėjimų rezultatus, atskleidė agitacinio meno ir socialinės aplinkos sąsajas. Plenarinis posėdis baigėsi Tomo Sodeikos (Vytauto Didžiojo universitetas) pranešimu „Filosofija kaip kultūrą (de)integruojantis veiksnys“. Šis pranešimas davė peno apmąstymams ir paskatino konferencijos dalyvius pažvelgti į savo tyrimo objektus „iš šalies“.

Po plenarinio posėdžio vyko darbas keliose sekcijose: „Moderniosios kultūros ženklai ir tekstai“ (pirmininkavo Egidija Ramanauskaitė ir Arūnas Vaicekuskas), „Etninio ir kultūrinio tapatumo problemos“ (pirmininkavo Rasa Račiūnaitė ir Žilvytis Šaknys), „Etninės muzikos transformacijos dabarties kultūroje“ (pirmininkavo Alfonsas Motuzas ir Rimantas Sliužinskas), „Tarpdisciplininiai tyrinėjimai: metodologijos problemos“ (pirmininkavo Gintautas Mažeikis), „Dabarties folkloro tendencijos“ (pirmininkavo Gražina Kazlauskienė).

Sekcijos „Moderniosios kultūros ženklai ir tekstai“ rytinėje sesijoje pranešimą „Kultūros sinergetika: chaoso savideterminacijos dialektika“ perskaitė Kęstutis Šerpetis (Šiaulių universitetas), Vytauto Didžiojo universiteto atstovė Jurga Jonutytė – „Kičo kriterijai šiuolaikinėje kultūroje“, Jani-

na Sabaitė-Melnikovienė supažindino su savo tyrimais pranešime „Tapatybės (savi)raiška virtualioje kultūroje: atspindžiai naujoje žiniasklaidoje“, Aurelija Dagilytė (Vytauto Didžiojo universitetas) – „Simbolinė komunikacija virtualiose aplinkose: veikėjų žaidimai“. Po pietų Egidija Ramanauskaitė (Vytauto Didžiojo universitetas) skaitė pranešimą „Dabarties kultūros heterogeniškumo požymiai: kultūrinės bendrijos“, Povilas Mataitis (Lietuvių folkloro teatras) – „Tautinio tapatumo ieškojimų pavidalai: Lietuvių folkloro teatro kūrybos kelias“, Aušra Zabieliene (Lietuvos istorijos institutas) – „Folklorinio ansamblio dalyvis modernioje visuomenėje“, Arūnas Vaicekuskas – „Karnavalo elementai šių dienų šventėse“, Gediminas Karoblis (abu iš Vytauto Didžiojo universiteto) – „Modernieji šokio išikūnijimai: lytiškumo aspektas“.

Sekcijoje „Etninio ir kultūrinio tapatumo problemos“ rytinėje sesijoje pranešimą „Moderniosios kultūros įtaka tarpukario Kauno priemiesčiams“ skaitė Rasa Račiūnaitė (Vytauto Didžiojo universitetas), „Kultūrų sąveika ir turizmas: Dzūkijos nacionalinis parkas“ – Žilvytis Šaknys (Lietuvos istorijos institutas), „Moteriškumo ir vyriškumo suvokimas šiuolaikinėje kultūroje“ – Asta Venskienė (Vytauto Didžiojo universitetas), „Etninių stereotipų kaita: tautybės studentų akimis“ – Dalia Senvaitytė (Vytauto Didžiojo universitetas). Po pietų pranešimą „Jaunimo bendravimo kultūra Suvalkijos ir Žemaitijos kaime: XX a. 3–9 dešimtmetis“ skaitė Andželika Lapinskienė (Vytauto Didžiojo universitetas), „Užkalbėjimai tradicinėje ir dabartinėje kultūroje“ – Dovilė Kulakauskienė (Vytauto Didžiojo universitetas), „Socialinio ir kultūrinio tapatumo raiška vaikystėje“ – Audronė Juodaitytė (Klaipėdos universitetas).

Sekcija „Etninės muzikos transformacijos dabarties kultūroje“ buvo skirta et-

nomuzikologijai. Rytinėje sesijoje pranešimą „Etninių tradicijų transformacijos B. Kutavičiaus oratorijoje „Paskutinės pagonių apeigos“ ir jų moderni išraiška“ skaitė Virginija Apanavičienė (Lietuvos muzikos akademija), „Lietuvių kompozitorių akademiniai kūriniai akordeonu: etninių tradicijų transformacija profesionalioje kūryboje“ – Gintaras Balčiūnas (Lietuvos muzikos akademija). Po pietų pranešimą „Lietuvos kalvarijų Kryžiaus kelių apeiginiai papročiai: tarp tradicijos ir naujovių“ skaitė Alfonsas Motuzas (Šv. Antano religijos studijų institutas prie Vytauto Didžiojo universiteto Katalikų teologijos fakulteto), „Adventinių „Marijos Valandų“ giesmių bei maldų tradicija ir dabartis“ – Virginija Kvasaitė (Vytauto Didžiojo universitetas), „Akustiniai folklorinio dainavimo ir jo perėmimo tyrinėjimų metodai“ – Rytis Ambrazevičius (Lietuvos muzikos akademija), „Lietuvininkų dainuojamoji tradicija XX amžiuje“ – Lina Petrošienė (Vytauto Didžiojo universitetas), „Etninio kankliavimo tradicijos muzikos mokykloje“ – Vida Palubinskienė (Vilniaus pedagoginis universitetas).

Taip pat darbas vyko sekcijose „Tarpdisciplininiai tyrinėjimai: metodologijos problemos“ ir „Dabarties folkloro tendencijos“. Pirmojoje buvo skaitytas Gintauto Mažeikio (Šiaulių universitetas) pranešimas „Kultūrinės antropologijos plėtra pilietiškumo ir tarnybos lavinimo programose (C.A.S.E.)“, Elinos Naujokaitienės (Vytauto Didžiojo universitetas) „Antro-

pologijos ir literatūrologijos metodologijų sąveika“, Audronės Rimkutės (Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas) – „Antropologiniai tyrimo metodai socialinėse mokslo studijose“, Benignos Skalausienės (Vytauto Didžiojo universitetas) „Apeiginės darbo ir kalendorinių apeigų dainos: žanro klausimai“, antrojoje – Rūtos Stankuvienės (Šiaulių universitetas) – „Pasakų gyvavimo būdai XXI a.“, Gražinos Kazlauskienės (Vytauto Didžiojo universitetas) – „Folklorinės tendencijos moderniajame S. Gedos eilėraštyje vaikams“, Laimos Anglickienės (Vytauto Didžiojo universitetas) – „Kitataučių paveikslas šiandieniniame folklore“.

Pasibaigus darbui sekcijose, vyko diskusijos, o pasibaigus konferencijai – Vytauto Didžiojo universiteto svečių namuose klubas „Antropologinis projektas“ (pirmininkavo Gintautas Mažeikis ir Egidija Ramanauskaitė). Buvo pateikti šie projektai: Laimos Proškutės ir Daivos Šeškauskaitės (VDU folkloro ansamblis) folkloro interpretacijos „Atvelykio margučiai“, Austės Nakienės (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas) projektas „Nuo pasakų močiutės grytelėje iki kompaktinių plokštelių parduotuvėje“, Rūtos Žarskienės (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas) – „Gyvoji ir atkurtoji etninio instrumentinio muzikavimo tradicijos“ ir Gedimino Karoblio (VDU) – „Pramoginių porinių šokių fenomenologija“.

Žilvytis Šaknys

Apie konferenciją „Etninės ir kultūrinės mažumos“ Estijoje

2002 m. balandžio 11–12 d. Estijos nacionaliniame muziejuje (Tartu) vyko tarp-tautinė mokslinė konferencija „Etninės ir kultūrinės mažumos“. Muziejus konferen-

cijas rengia kasmet, jau 43-iusius metus. Į šių metų renginį atvyko 25 tyrinėtojai iš Suomijos, Estijos, Rusijos, Komijos, Latvijos ir Lietuvos.

Pirmąjį pranešimą „Kultūros koncepcijos politizacija: Šiaurės Norvegijos pavyzdys“ pristatė Marjut Anttonen iš Turku. Ji rėmėsi teorine samprata, kad kultūra yra nuolat kintantis vyksmas. Šiuo metu pasaulyje aktuali tema – etninio ir kultūrinio tapatumo politizavimas. Norėdama parodyti, kaip etniškumas siejasi su politika, šią problemą ji nagrinėjo mikro-, medialiniu, makro- lygmenimis (pagal F. Barthą). Tyrimo centre buvo suomiškos kilmės norvegų (kvenų) kultūrinė ir etnopolitinė padėtis.

Pillės Runnel (Tartu) pranešime „Etniškumas: nuo pasipriešinimo judėjimo iki tradicinių verslų. Rumunijos ir Ukrainos vengrai“ parodė, kaip sąveikaujant agrarinei ir moderniai visuomenei reiškiasi kultūrinė ir etninė vengrų savimonė. Viena, vyksta nuolatinis skirtumų ženklėjimas, kova dėl simbolinio kultūros vyravimo visuomenės sferoje (pavyzdžiui, vengrų nacionalinių spalvų demonstravimas), antra, savoji kultūra naudojama komercijos tikslams, orientuojamasi į užsienio turistus. Kultūros produktai tampa preke. Tačiau tarp kultūrinių grupių formuojasi priešaringi santykiai: prekybos sėkmę lemia originalūs dalykai, bet jie turi būti patrauklūs ir suprantami svetimšaliai turistui. Šitaip tradiciniai verslai tampa etninės savimonės paskata ir gali tapti Vakarų moderniosios visuomenės dalimi.

Suomijoje trečdalį imigrantų sudaro rusai, estai, kiti išeiviai buvusios Sovietų Sąjungos. Pihla Vuorinen (Joensus, Helsinkis) tyrinėjo imigrantų šeimų istorijas ir atskleidė multikultūrinės šeimos tapatumo išraiškos formas. Pranešime „Etninio tapatumo išraiška šeimos istorijose. Sovietų Sąjungos emigrantai Suomijoje“ mokslininkė ieškojo atsakymo į klausimą, kokiu mastu, formuojantis identitetui, kalba pakeičia gimtąją vietą?

Suomijos emigrantai rinkosi patrauklią šalį Australiją. Pirmieji suomiai čia atsikėlė XIX a. viduryje. Jie patyrė daugelį

emigrantams būdingų sunkumų, tokių kaip kultūrų sąveikos sukeltos tapatumo, etniškumo ir integracijos krizės. Šiuos sunkumus aprašė keletas Australijos suomių. Maija Liisa Punta-Saastamoinen 1999–2001 m. atliko šių tekstų analizę. Savo pranešime „Australijos suomiai – savojo AŠ paieška“ parodė, kad imigrantų literatūra ne tik išreiškia rašančiojo asmeninę patirtį, bet ir padeda atskleisti grupės žmonių viltis, jausmus, geriau suvokti savo vaidmenį istorijoje.

Etninės mažumos tapatumą galima išryškinti tiek ideologiniu, tiek praktiniu aspektu, kai grupė žmonių atsiduria tam tikroje situacijoje, lemiančioje pasirinkimą. Pastaruoju aspektu Tiiu Jaago (Tartu) pranešime „Namai ir šeima Pabaltijo vokiečių pasakojimuose“ apžvelgė Estijos vokiečių šeimos papročių tradicijas, tiriamųjų kultūros elementų asimiliaciją ir adaptaciją.

Pranešime „Virulaniečių tapatumo raiška (Vakarų Sibiro, Omsko srities, Ryžkovo kaimo pavyzdys)“ Anu Korb (Tartu) nagrinėjo daugiataučio kaimo etninio tapatumo suvokimą. Kaimas įsikūrė XIX a. pradžioje kaip liuteronų tremtinių kolonija. XX a. pabaigoje čia gyveno rusai, latviai, estai ir suomiai. Pastarieji, kaip mažiausia grupė ir nepalankiausiai priimama sovietinės valdžios, susitapatino su estų tautybe. Etninio tapatumo savivoka ir pasirinkimas šiame kaime prarado savitumą mišriose šeimose. Pavyzdžiui, suomio ir latvio šeimos palikuonys save vadiną vieną kartą latviais, kitą kartą – suomiais, o kartais – estais (virulaniečiais). Formuojasi savita mišri šnekta. Tačiau artimesni etnolingvistiniai ir kultūriniai suomių ir estų panašumai lėmė stipresnę virulaniečių tapatumo raišką.

Latvijoje gyvenančių lietuvių identiteto išraiškas nagrinėjo Irena Regina Merkienė (Vilnius) pranešime „Latvijos lietuvių etninės savimonės kaitos materialinės formos XX amžiaus II pusėje“. Analizuojant dvejų etnografinių realiųjų:

pirštinių ir laidotuvių lokalumą ir etniškumą, parodyta, kaip suvokiami ir panaudojami „savi“ ir „svetimi“ kultūros simboliai. Latvių lokalinės tradicijos buvo perimamos lietuviams norint integruotis į lokalinę kultūrą bei pilietinę visuomenę, ir taip pat tai lėmė etninę, konfesinę jaunosios lietuvių kilmės kartos savimonę.

Inga Nėnienė (Kaunas) pranešime „Rusių sentikių skaros Lietuvos tradicijoje“ parodė Lietuvos rusų sentikių etnokonfesinius savitumus ir panašumus lietuvių katalikų tradicijos kontekste. Lyginant sentikių ir katalikų moterų skarų dėvėseną, atskleisti etninės ir konfesinės tradicijos raidos saviti bruožai, lokalinės tradicijos ir miesto mados reiškinių sąveika, stereotipų ir integracijos formos.

Konfesinis ir lokalinis veiksniai sustiprina ir palaiko tam tikras etnines tradicijos formas – šią temą pratęsė Mare Piho (Tartu) pranešime „Rusių moterų metaliniai papuošalai Petsirima“.

Ilze Boldāne iš Rygos pristatė heterostereotipų tyrimų rezultatus apie rusų, baltarusių, ukrainiečių, estų, lietuvių, žydų, lenkų ir gruzinų etnines grupes. Ji nustatė tokius dėsningumus: slavų etninėje grupėje vyrauja vienokie bruožai (pavyzdžiui, vaišingumas), o estų ir lietuvių – kitokie (meilė darbui, precizika).

Riina Reinvelt (Tartu) nagrinėjo etninių stereotipų sklaidą estų periodikoje ir sprendė uždavinį, koks spaudos vaidmuo kuriant, stiprinant ir paneigiant stereotipus.

Marju Kõivupuu (Talinas) tyrinėjo Võru kraštiečių bendrijų savimonę, palygino „išėivių“ ir tikrųjų võrujiečių tapatumo savivoką.

Marika Mikkor (Tartu) pristatė jauno subkultūrinę mažumą – *skinhedus* („Tartu *skinhedai* – marginalinė suvaržyta grupė ar „riboto proto berniukai“?). Ji pasakojo, kad visuomenė šios grupės narius demonizuoja, t. y. nepelnytai priskiria jiems blogus darbus. Anot Mikkor, taip yra dėl paslaptinių, visuomenei mažai ži-

nomų jų kultų ir ritualų, aprangos mimikrijos ir pavienių nusikaltimų. Tyrinėtojos duomenimis, šiai grupei būdingas patriotiškumas ir teritorinis tapatumas, savo grupės nusikaltimų kontroliavimas, etninių mažumų toleravimas, platus akiratis, religinių įsitikinimų įvairiapusiškumas, atvirumas, tolerancija, bohemiškumas.

Pranešime „Nanajų folkloro sąveika su sovietine liaudies kultūra“ Tatjana Bulgakova (Sankt Peterburgas) parodė, kaip vyko tradicinio ir naujo kultūros sluoksnių susidūrimas: sovietinė valdžia stengėsi pakeisti tradicines vertybes, kai kurias folkloro formas uždraudė (pirmiausia šamanizmą) arba „reorganizavo“ į kitas nanajų tradicijai svetimas formas. Pavyzdžiui, suredaguotose pasakose šamanas herojus pavirsta „revoliucionieriumi“, kartais Leninu ir kovoja su abstrakčiu blogiu. Šios dirbtinės naujovės, Bulgakovos nuomone, tik paspartino nanajų kultūros nykimą.

Artas Leete (Tartu) analizavo šiauriečių padėtį Sovietų Rusijoje 1920 m. Jo duomenimis, šiauriečių padėtis, palyginti su vėlesniais laikotarpiais, buvo gana gera, nes tuo metu sovietų valdžia neturėjo galimybių visko aprėpti, be to, viena iš pakantumo priežasčių buvo kai kurių politikų nuomonė, esą šiaurės tautos peržengusios feodalizmą ir kapitalizmą, gyvenančios „primityviajame komunizme“.

Šiaurės tautų problemas toliau gvildeino Eva Toulouze (Tartu). Ji atskleidė, kaip miško nencų tautelė patyrė dvigubą lingvistinį spaudimą (rusų ir chantų) ir ilgainiui savo kalbos atsisakė. Priimti dvasiinio gyvenimo naujoves skatino ir žmonių praktiškumas.

L. Vallkivi tyrė, kaip XIX a. pradžioje krikščionių misiją priėmė Europos nencai. Ekonominės lengvatos ir nauda didino nencų toleranciją krikščionybei. Vallkivi parodė, kad ši tolerancija buvo gana paviršutiniška.

Penki syktyvkariečių pranešimai buvo apie komių etnokultūros savitumus ir jų susiformavimui svarbius reiškinius (V. So-

lovjevas, „Viduramžių „žemės“ – valsčiai, etniniai pusiau izoliantai ir šiuolaikiškumas Komijoje“, O. Smirnova, „Konfesinis poveikis Vyčegdos aukštutinių komių etnokultūriniais procesams“, P. Limerovas, „Šventasis Permės Steponas bažnytinėse ir liaudiškose legendose“, L. Sažina „Moters kūnas tradiciniame komių suvokime“, A. Paniukov „Komių muzikinės kultūros marginalijos: paukščių pasaulis“).

Paskutiniai konferencijos pranešėjai nagrinėjo XVII–XIX a. Pabaltijo etninių mažumų padėtį: S. Cimermanis (Ryga), „Svetciemes valsčiaus lybiai XVIII a. pab. – XIX a.“; A. Pöldvee (Tallinn), „Kalba, identitetas ir laisvieji švedų valstiečiai Harju-Madise ir Risti parapijose XVII amžiuje“; Jürgen Beyer (Tartu) „Estijos švedai XVIII amžiuje“. Konferenciją užbaigė Estijos nacionalinio muziejaus darbuotojos Piret Ōunapuu pranešimas „Vienos tautos kultūros išnykimas etnografo aky-

se. Estijos nacionalinio muziejaus gelbėjimo ekspedicijos pakrantės švedų teritorijose 1940 metais“. Vakare konferencijos dalyviai buvo pakviesti į muziejaus 93-įjį gimtadienį, diskutavo toliau.

Konferencijos pranešimų tezės paskelbtos estų, anglų, rusų kalbomis Estijos nacionalinio muziejaus leidinyje: *Etnilised ja kultuurilised vähemused. Tartu, 11.–12.04.2002. Ettekannete Kokkuvõtted*, ed. T. Anepaio. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 2002, p. 103. Pranešimų straipsniai rengiami spaudai. Jie bus paskelbti to paties muziejaus tęstiniame leidinyje „Pro Ethnologia“. Šio leidinio dvylikos numerių pilnas elektronines versijas galima rasti muziejaus tinklalapyje: www.erm.ee. Konferencijos organizatoriai maloniai kviečia kultūrologus (etnologus, folkloristus, istorikus ir kt.) dalyvauti 2003 m. balandžio 14–15 d. vyksiančioje 44-ojoje konferencijoje „Pasaulio vaizdo suvokimas“.

Inga Nėnienė

